

รายวิชา ประวัติศาสตร์

รหัสวิชา ส23104

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

ผู้สอน

ครูจงรักษ์ แสนแอ่น

เรื่อง

ลักษณะทางสังคม
สมัยรัตนโกสินทร์
ตอนต้น

ลักษณะทางสังคม สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. นักเรียนสามารถ อธิบาย
ระบบศักดินาในสมัย
รัตนโกสินทร์ตอนต้น
ได้อย่างถูกต้อง

จุดประสงค์การเรียนรู้

2. จากหลักฐานชั้นต้นทางประวัติศาสตร์
สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น นักเรียนสามารถ
วิเคราะห์สาระสำคัญที่ปรากฏในหลักฐาน
ได้อย่างสมเหตุสมผล

จุดประสงค์การเรียนรู้

3. จากหลักฐานขั้นต้นทางประวัติศาสตร์
สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น นักเรียนสามารถ
ตีความข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพและบทบาท
ของกลุ่มคนในสังคมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
ได้อย่างสมเหตุสมผล

จุดประสงค์การเรียนรู้

4. นักเรียน**สะท้อนความรู้**สึก
ที่มีต่อลักษณะทางสังคม
ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
ได้อย่างเหมาะสม

จุดประสงค์การเรียนรู้

5. นักเรียนสามารถ อธิบายความสำคัญ
ของระบบศักดินาที่มีต่อการจัดระเบียบสังคม
สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นได้อย่างสมเหตุสมผล

teamjamcema@panipr

สื่อวีดิทัศน์นี้ใช้เพื่อการศึกษาเท่านั้น

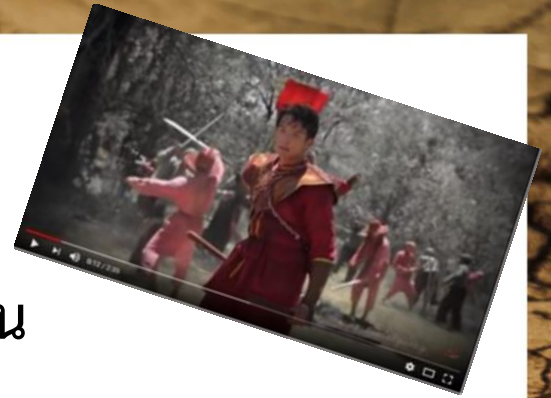
ขอขอบคุณสื่อวีดิทัศน์

เรื่อง วีดิทัศน์ตัวอย่างละครเรื่อง ข้าบดินทร์

เผยแพร่โดย : jindra luck

เผยแพร่วันที่ : 22 ตุลาคม 2558

ที่มา : <https://www.youtube.com/watch?v=iuZQg7UatN0>

คำถาม

1. เหตุการณ์ที่ปรากฏในวีดิทัศน์
ข้างต้นเกิดขึ้นในสมัยใด

สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

คำถาม

2. จากวิถีทัศน์ข้างต้นปรากฏกลุ่มบุคคลใดบ้าง
ในสังคมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ขุนนาง, ทหาร, พระสงฆ์, สตรีชนชั้นสูง,
ไพร่หรือสามัญชน, นักโทษ

หลักฐานชั้นต้น
ทางประวัติศาสตร์
เกี่ยวกับระบบศักดินา
สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
จำนวน 3 หลักฐาน

คำชี้แจง
ให้นักเรียนแบ่งกลุ่ม

หลักฐานชั้นที่ 1

“ที่ในแคว้นแคว้นกรุงเทพพระมหานครศรีอยุธยามหาดิลกนพรัตน์ราชธานีบุรีรมย์ เป็นที่แห่งพระเจ้าอยู่หัว
หากให้ราษฎรทั้งผู้เป็นข้าแผ่นดินอยู่จะได้เป็นที่ราษฎรหามีได้”

กฎหมายตราสามดวง เล่ม 3 “พระไอยการเบ็ดเสร็จ”
(พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2505), หน้า 115

หลักฐานชั้นที่ 2

“ถ้าเป็นไพร่ มาเป็นหมื่นพันจำเสียม^๑ร^๒แม่นผด ทานให้ภาคทัณฑ์ไว้ครั้งหนึ่ง สองครั้ง...ถ้าเป็นไพร่ ครั้นบุญให้ได้
เป็นขุนนางผู้ใหญ่ทีเดียว แม้ผดด้วยราชการทานให้ภาคทัณฑ์ไว้ก่อน...”

กฎหมายตราสามดวง เล่ม 4 “พระไอยการอาญาหลวง”
(พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2505), หน้า 13

หลักฐานชั้นที่ 3

หม่อมเจ้าน้อยมีทาส 2 คน ญาติพี่น้องของหม่อมเจ้าน้อยจะทำบุญโกนจุก ขอให้ท่านส่งทาส 2 คน ไปช่วยงาน
พอเวลากลางคืน เมื่อมีผู้มารับตัวทาส ตัวทาส 2 คน ไม่ยอมไปโดยเกียจว่า “...เวลากลางคืนจะใช้อะไรอีก...”
หม่อมเจ้าน้อยขัดใจก็เลยตีทาส 2 ที่ รุ่งเช้าทาสก็หลบหนี หม่อมเจ้าน้อยไปหาผู้ขาย ผู้ขายก็กลับจะฟ้องว่า
หม่อมเจ้าน้อยกดขี่ตัวทาส

ห^๑วญ. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1208 เลขที่ 124
ตราพระยามหาอำมาตย์ถึงเมืองอ่างทอง

หลักฐานชั้นที่ 1

“ที่ในแคว้นแคว้นกรุงเทพพระมหานครศรีอยุธยา
มหาดีลกนพรัตน์ราชธานีบุรีรมย์
เป็นที่แห่งพระเจ้าอยู่หัว หากให้ราษฎรทั้งผู้เป็นข้าแผ่นดิน
อยู่จะได้เป็นที่ราษฎรหามิได้”

กฎหมายตราสามดวง เล่ม 3 “พระไอยการเบ็ดเสร็จ” (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2505), หน้า 115.

หลักฐานชั้นที่ 2

“ถ้าเป็นไพร่ มาเป็นหมื่นพันจำเสมียรแม่นผิด
ท่านให้ภาคทัณฑ์ไว้ครั้งหนึ่ง สองครั้ง...ถ้าเป็นไพร่
ครั้นบุญให้ได้เป็นขุนนางผู้ใหญ่ทีเดียว แม้ผิดด้วยราชการ
ท่านให้ภาคทัณฑ์ไว้ก่อน...”

หลักฐานชั้นที่ 3

หม่อมเจ้าน้อยมีทาส 2 คน ญาติพี่น้องของหม่อม
เจ้าน้อยจะทำบุญโกนจุก ขอให้ท่านส่งทาส 2 คน
ไปช่วยงานพอเวลากลางคืน เมื่อมีผู้มารับตัวทาส
ตัวทาส 2 คน ไม่ยอมไปโดยเกรียงว่า

ต่อ

หลักฐานชั้นที่ 3

“...เวลากลางคืนจะใช้อะไรอีก...”

หม่อมเจ้าน้อยขัดใจก็เลยตีทาส 2 ที่
รุ่งเช้าทาสก็หลบหนี หม่อมเจ้าน้อยไปหาผู้ขาย
ผู้ขายก็กลับจะฟ้องว่าหม่อมเจ้าน้อยกดขี่ตัวทาส

ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันวิเคราะห์
และตีความหลักฐานทางประวัติศาสตร์
โดยให้จดบันทึกข้อมูลลงสมุดเรียนในประเด็นดังต่อไปนี้

- 1) แหล่งที่มาของหลักฐาน
- 2) ช่วงเวลาของหลักฐาน
- 3) ประเภทของหลักฐาน
- 4) สาระสำคัญของหลักฐาน

คำถาม ?

1. จากหลักฐานชั้นที่ 1 ให้ข้อมูลเกี่ยวกับบุคคลใด
ในสังคมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

พระมหากษัตริย์

คำถาม

2. สาระสำคัญของหลักฐานชิ้นที่ 1 ให้ข้อมูลเกี่ยวกับ
สถานภาพของพระมหากษัตริย์ไว้อย่างไร

พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเจ้าของแผ่นดินทั่วราชอาณาจักร
ราษฎรเป็นเพียงผู้อยู่อาศัยในแผ่นดินของพระมหากษัตริย์
เท่านั้น ไม่มีสิทธิ์เป็นเจ้าของที่ดิน

คำถาม

3. สถานภาพของพระมหากษัตริย์สมัยรัตนโกสินทร์
ตอนต้นเป็นอย่างไร

สถานภาพของพระมหากษัตริย์ทรงเป็นสมมติเทพ
ทรงดำรงตำแหน่งสูงสุดของระบบศักดินา
ทรงเป็นเจ้าของแผ่นดิน ท้าวരാชาอาณาจักรของพระองค์
ทรงมีพระราชอำนาจเหนือชีวิตของทุกคน
ที่อยู่ภายใต้การปกครอง และทรงเป็นธรรมราชา
ปกครองแผ่นดินด้วยความเป็นธรรม

คำถาม

4. บทบาทของพระมหากษัตริย์
สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นอย่างไร

บทบาทของพระมหากษัตริย์ในยามบ้านเมืองเป็นปกติสุข
ทรงทำหน้าที่พัฒนาบ้านเมืองทั้งด้านการเมืองการปกครอง
เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ให้เจริญก้าวหน้า
ในยามศึกสงคราม ทรงตั้งกองทัพออกสู้รบ
เพื่อปกป้องบ้านเมือง

คำถาม

5. จากหลักฐานชั้นที่ 2 ให้ข้อมูลเกี่ยวกับบุคคลใด
ในสังคมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ไพร่

คำถาม ?

6. สาระสำคัญของหลักฐานชั้นที่ 2 ให้ข้อมูลเกี่ยวกับ
สถานภาพของไพร่ไว้อย่างไร

ไพร่เป็นชนชั้นที่มีโอกาสเลื่อนฐานะ
ทางสังคมเป็นมูลนายได้

คำถาม

7. สถานภาพของไพร่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
เป็นอย่างไร

สถานภาพของไพร่เป็นสามัญชนโดยทั่วไปของประเทศ
ไพร่แบ่งได้ 2 ประเภท คือ ไพร่หลวงกับไพร่สม

คำถาม

8. บทบาทของไฟร์
สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
เป็นอย่างไร

ไพร่ทุกคนต้องขึ้นทะเบียนเข้าสังกัดต่อมูลนาย
มีหน้าที่ถูกเกณฑ์แรงงานมาทำงานให้ทางราชการ
ในช่วงเวลาหนึ่งของทุก ๆ ปี งานที่ไพร่ต้องทำระหว่าง
การถูกเกณฑ์แรงงานมีหลายประเภท เช่น งานก่อสร้าง
และซ่อมแซมวัง วัด ป้อมปราการ เป็นกองกำลังติดตาม
และจับกุมโจรผู้ร้าย

เป็นแรงงานชุดคุณลอง สร้างถนนหรือกำแพง นอกจากนี้ไพร่ยัง
ต้องรับใช้ทำงานส่วนตัวให้กับมูลนาย ในกรณีที่ไพร่
ไม่สามารถมารับราชการเกณฑ์แรงงานได้ตามกำหนดเวลาก็
สามารถส่งส่วยเงินหรือสิ่งของต่าง ๆ มาแทนแรงงานของตนได้
ถ้าบ้านเมืองเกิดศึกสงคราม ไพร่ชายทุกคนจะเป็นกำลังรบและ
ถูกเกณฑ์เข้ากองทัพอยู่ใต้การบังคับบัญชาของมูลนายของตน

คำถาม

9. จากหลักฐานชั้นที่ 3 ให้ข้อมูลเกี่ยวกับบุคคลใดในสังคม
สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ทาส

คำถาม

10. สาระสำคัญของหลักฐานชั้นที่ 3
ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของทาสไว้อย่างไร

ทาสเป็นชนชั้นต่ำสุดของสังคม เป็นกรรมสิทธิ์หรือสมบัติ
ของนายเงินหรือนายทาส ซึ่งมีสิทธิ์สั่งลงโทษทาสได้
ในกรณีทาส กระทำความผิด แต่ถ้านายเงินหรือนายทาส
กดขี่ข่มเหงทาสเกินกว่าเหตุอันควรอาจมีความผิด
ตามกฎหมายบ้านเมือง

คำถาม

11. สถานภาพของทาส
สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
เป็นอย่างไร

ทาสเป็นกลุ่มบุคคลที่ไม่มีสิทธิและเสรีภาพในตนเอง
เป็นผู้ที่ถูกขายหรือขายตัวเองมาเป็นทาส ฐานะของทาส
เปรียบเสมือนทรัพย์สินของนายเงิน ด้วยเหตุนี้ทำให้นายเงิน
มีสิทธิใช้แรงงานสามารถยกทาสต่อให้ผู้ใดหรือขายต่อ
ให้ใครก็ได้ และมีสิทธิลงโทษเยี่ยงนิตินาสได้ตามสมควร
ตามที่กฎหมายกำหนด

คำถาม

12. บทบาทของทาสสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
เป็นอย่างไร

บทบาทของทาสต้องทำงานรับใช้นายเงินหรือนายทาส

คำถาม

1. ระบบศักดินาสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีลักษณะเป็นอย่างไร

ระบบศักดินาถือเป็นระบบการควบคุมสังคมที่มีการแบ่งชนชั้น มีการกำหนดสิทธิหน้าที่ และฐานะของแต่ละบุคคลในสังคม มีจุดประสงค์หลักเพื่อควบคุมกำลังคนและ แสวงหาผลประโยชน์ เป็นสำคัญ

คำถาม

2. ชนชั้นปกครองได้แก่กลุ่มบุคคลใดบ้างในสังคมสมัย
รัตนโกสินทร์ตอนต้น

กลุ่มชนชั้นปกครองประกอบด้วย พระมหากษัตริย์
เจ้านาย และขุนนาง

คำถาม

3. ชนชั้นผู้ถูกปกครองได้แก่กลุ่มบุคคลใดบ้างในสังคม
สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ชนชั้นผู้ถูกปกครอง ประกอบด้วย ไพร่ และทาส

คำถาม

4. พระสงฆ์ มีสถานภาพและบทบาทต่อสังคม
สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นอย่างไรบ้าง

พระสงฆ์เป็นกลุ่มบุคคลที่มีหน้าที่ประกอบพิธีกรรมทาง
ศาสนาและช่วยอบรมสั่งสอนศีลธรรมให้แก่คนในสังคม
เป็นสถาบันกลางที่เชื่อมชนชั้นผู้ปกครองกับชนชั้นผู้อยู่ใต้
การปกครองเข้าไว้ด้วยกัน มีฐานะเป็นผู้นำทางสังคม
ทางอ้อม ไม่ต้องถูกเกณฑ์แรงงานให้กับรัฐ

คำถาม

5. มุลนายมีความสำคัญต่อระบบศักดินาอย่างไร

มุลนายเป็นชนชั้นที่ได้รับมอบหมายให้ควบคุมกำลังคนที่เป็นไพร่และทาส การที่ไพร่และทาสได้อยู่ในสังกัดมุลนายที่ไม่คิดเอาไรด์เอาเปรียบการเกณฑ์แรงงานหรือให้ส่งส่วยอย่างหนักย่อมทำให้สภาพชีวิตของไพร่มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นตามอัตรา

คำถาม

6. ความสัมพันธ์ระหว่างมูลนาย ไพร่
และทาส มีลักษณะเป็นอย่างไร

ระบบศักดินาในสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
แบ่งกลุ่มบุคคลออกเป็น 3 ชั้นใหญ่ คือ มุลนาย ไพร่ และทาส
โดยที่มุลนายเป็นกลุ่มบุคคลที่มีอำนาจหน้าที่ในการควบคุม
กำลังคนที่เป็นไพร่และทาส มุลนายระดับสูงสุดอยู่เหนือกว่ามุลนาย
คือ พระมหากษัตริย์ รองลงมาได้แก่ เจ้านายและขุนนาง ส่วนชนชั้น
ที่ถูกควบคุมกำลัง คือ ไพร่ กับทาส ซึ่งชนชั้นไพร่ เป็นสามัญชน
โดยทั่วไปต้องขึ้นสังกัดต่อมุลนายตามกรมกองแห่งใดแห่งหนึ่ง

มีหน้าที่เข้าเฝ้ารับราชการตามระยะเวลาที่กฎหมาย
กำหนดทุกปี มิฉะนั้นก็ต้องส่งเงินหรือสิ่งของแทนแรงงาน
ของตน ส่วนชนชั้นทาส เป็นกลุ่มบุคคลที่ไม่มีสิทธิและ
เสรีภาพในชีวิตเป็นผู้ที่ถูกขายหรือขายตัวเองมาเป็นทาส

ฐานะของทาสเปรียบเสมือนทรัพย์สินของนายเงิน
ด้วยเหตุนี้ทำให้นายเงินมีสิทธิ์ ใช้แรงงานทาสของตน
และยังสามารถยกทาสต่อให้ผู้ใดหรือขายต่อให้ใครก็ได้
และมีสิทธิลงโทษเยี่ยงนตาทาสได้ตามสมควรตามที่กฎหมาย
กำหนด

ภาพครอบครัวพระเอกถูกริบราชบาตรและปลดยศถาบรรดาศักดิ์ไปเป็นตะพุ่นหญ้าช้าง
ที่มา: <http://www.komchadluek.net/news/ent/๒๘๖๓๙๖>

ภาพหลวงสุรบดินทร์

ที่มา: <http://movie.sanook.com/gallery/gallery/>

คำถาม

1. จากภาพข้างต้นสื่อให้เห็นถึงประเด็นสำคัญใด
ในสังคมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

การเปลี่ยนชนชั้นทางสังคม

คำถาม ?

2. กลุ่มชนชั้นใดน่าจะมีโอกาสเลื่อนชนชั้นทางสังคม
ให้สูงขึ้นง่ายกว่ากัน

กลุ่มชนชั้นปกครอง เจ้านาย ขุนนาง

คำถาม

3. ปัจจัยใดบ้างที่ส่งเสริมให้บุคคลหนึ่ง
สามารถเลื่อนชนชั้นทางสังคมให้สูงขึ้นหรือต่ำลงได้

การกระทำความดีความชอบต่อบ้านเมืองหรือ
การกระทำความผิดอย่างร้ายแรงต่อบ้านเมือง

สรุปบทเรียน

ระบบศักดินามีความสำคัญ
ต่อการจัดระเบียบสังคมไทย
สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
อย่างไร

การที่ชาติบ้านเมืองจะมีความมั่นคง และความเจริญ
ได้นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับการบริหารจัดการกลุ่มคนในสังคม
เป็นสำคัญ การแบ่งชนชั้นทางสังคมจะช่วยให้กลุ่มคน
ในสังคมรู้สถานภาพ บทบาท และหน้าที่รับผิดชอบ
ของตนเอง

สรุปบทเรียน

ลักษณะสังคมไทย
สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
อย่างไร

สภาพสังคมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นสังคมระบบศักดินา
ที่มีลักษณะการกำหนดสถานภาพและบทบาทของบุคคลใน
สังคมแบ่งได้ 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มคนที่เป็นชนชั้นปกครอง
ได้แก่ พระมหากษัตริย์, เจ้านาย, ขุนนาง และกลุ่มคนที่เป็น
ชนชั้นใต้ การปกครอง ได้แก่ ไพร่และทาส กลุ่มคนทั้งหมด
ล้วนมีความสัมพันธ์ ต่อกันตามหน้าที่ โดยพระมหากษัตริย์
ทรงมีพระราชอำนาจสูงสุด ในราชอาณาจักรสยาม

บทเรียนครั้งต่อไป

เรื่อง

ลักษณะทางสังคม
สมัยปฏิรูปประเทศ
และลักษณะทางสังคม
สมัยประชาธิปไตย

สิ่งที่ต้องเตรียม

1. ภาพจำลองเหตุการณ์การยกเลิกทาส
ในสมัยกาลที่ 5
2. ภาพมุลนายและไพร่ทาสสมัยรัตนโกสินทร์

(ดาวน์โหลดใบความรู้ได้ที่ www.dltv.ac.th ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 รายวิชาประวัติศาสตร์)

สิ่งที่ต้องเตรียม

3. หลักฐานขั้นต้นทางประวัติศาสตร์
สมัยรัตนโกสินทร์ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับปัจจัย
ที่ส่งผลต่อการยกเลิกระบบไพร่
ในสมัยรัชกาลที่ 5 จำนวน 2 ชิ้น

4. วิดีทัศน์สื่อโฆษณา สร้างสรรค์ สังกมไทย
เริ่มต้นได้ที่ตัวคุณ

(ดาวน์โหลดใบความรู้ได้ที่ www.dltv.ac.th ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 รายวิชาประวัติศาสตร์)

สิ่งที่ต้องเตรียม

5. กรณีศึกษาเรื่อง สังคมกัมพูชาภัยเงียบ
ทำร้ายความสัมพันธ์คนไทย
6. กระดาษชาร์ตขาว

(ดาวน์โหลดใบความรู้ได้ที่ www.dltv.ac.th ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 รายวิชาประวัติศาสตร์)

